

## THE LOST PIANOS OF SIBERIA

Sophy Roberts: *The Lost Pianos of Siberia*, Grove Press, New York, 2020, 435 s., ill, ISBN 978-0-8021-4928-4928-2.

**Af Gunvor Andersen (fil. mag. i litteraturhistorie, nordiske sprog og engelsk)**

Sophy Roberts (f. 1974) er en britisk forfatter og prisbelønnet journalist. Hun har f.eks. skrevet en lang række rejseklædninger fra eksotiske lande som Tchad, Congo og Papua Ny Guinea med bevarelse af vilde dyr, truede økosystemer og skrøbelige kulturer som hovedtemaer.

Senest har hun i bogen ”The Lost Pianos of Siberia” (2020) skildret dette lidt kendte land som besiddende en livgivende kultur, sand menneskelighed, høj moral og stor forståelse for musikkens betydning for menneskets velbefindende. Bogen blev modtaget med mange rosende ord, bl.a. udnævnt til Årets Bog af avisgiganter som *Times*, *Sunday Times* og *Independent*. På flere rejser til Sibirien blev hun fulgt af den professionelle fotograf Michael Turek, som vi bl.a. kan takke for fotografiet til højre af forfatterens overlevelsesudstyr i kulden. Sophy Roberts har en bred og skræddersyet journalistisk uddannelse: en førsteklases grad i engelsk fra Oxford, journalistik fra Columbia University, fotojournalistik fra London Collage of Printing, kreativ skrivning fra Oxford m.m.



Forfatteren, klædt på til sibirisk kulde.  
Foto: Michael Turek

Uddannelsen sætter i høj grad præg på forfatterens måde at udtrykke sig på: Sproget er mindst sagt usædvanligt for en faglig rapport: en subjektiv synsvinkel, en fortællende, farverig, følelsesladet, anekdotisk stil. Møder med mennesker, dyr, storslået natur og musik prioriteres højt. Ofte benytter forfatteren sig af poesians billedsprog med metaforer, lignelser og myteskabende dimensioner.

Sophy Roberts første møde med de omtalte klaverer går tilbage til sommeren 2015. Hun er på dette tidspunkt inviteret på sommerferie af en tysk familie, Giercke, som opholder sig, ikke i Sibirien, men midt ude på steppen, i Orkhon - dalen i Mongoliet, syd for grænsen til Sibirien. Der bor familien hver sommer i en *ger*, et slags mongolsk nomadetelt. Her møder Sophy Roberts for første gang en ung mongolsk klavervirtuos, Odgerel Sampilnorov, hvis familie stammer fra området ved Bajkalsøen, som de flygtede fra i 30'erne under Stalins forfølgelse af burjatternes religion og levemåde.

Giercke har kendt Odgerel i mange år. Første gang, han traf hende, var hun et 19-årigt naturtalent, som i timevis kunne spille på sit klaver alle de kendte komponister, fra Mozart, Beethoven, Chopin til Tjajkovskij, Rachmaninov etc.-virtuost og uden noder. Giercke og andre skaffede hende et 9-årigt

ophold på et italiensk konservatorium. Da Sophy Roberts møder hende, er hun tilbage i Orkhon-dalen. Hun spiller sublimt, til trods for at Gierckes klaver ikke svarer til hendes niveau. ”We must find her one of the lost pianos of Siberia”, siger Giercke . Og derved bliver det. Af nysgerrighed, eventyrlyst og kærlighed til det uforudsigelige går Sophy Roberts ind i et projekt, som skal blive hendes altoverskyggende mål de følgende år, koste hvad det koste vil.

Det er noget af en opgave Sophy Roberts har påtaget sig. Hun, der dårlig nok kan klimpre en enkel melodi på et almindeligt klaver, skal nu pludseligt i Sibirien finde og udvælge et superklaver til en klavervirtuos. Alt ser ud til at foregå gennem tolk, dvs. hun behersker ikke russisk ret godt – med risiko for alle slags misforståelser. Alt skal foregå om vinteren, i den sibirske kulde, som hendes krop skal kunne klare. Sommeren er utænkelig pga. mudder og myg. Hun starter med alvorlige handicap.

I marts 2016 får hun en journalistisk opgave i Khabarovsk af en britisk avis. Stedet ligger så langt væk i Sibirien, som man næsten kan komme: Hun skal finde og skrive om den uddøende sibirske tiger, en endnu større sjældenhed end de sibirske klaverer. Hun er usandsynligt heldig. Hendes hjælper, en lokal tigerforsker, Aleksander Batalov, er en kompetent vejleder, og de finder tigerspor, som han definerer som tilhørende en 6-årig han. Senere ser de tigreren ligge udstrakt på jorden, i dyb søvn. Den løfter hovedet. Artiklen er reddet. Aleksander, som har hørt om hendes klaverprojekt, opfordrer hende til at betragte tigreren som en lykkebringer.

Det tager hun til sig. Hun lægger umiddelbart planer for, hvordan det hele skal foregå, og hjemme i England tager hun kontakt til eksperter på forskellige områder. Her er blot nogle få eksempler på spørgsmål, som forfatteren behandler i bogen:

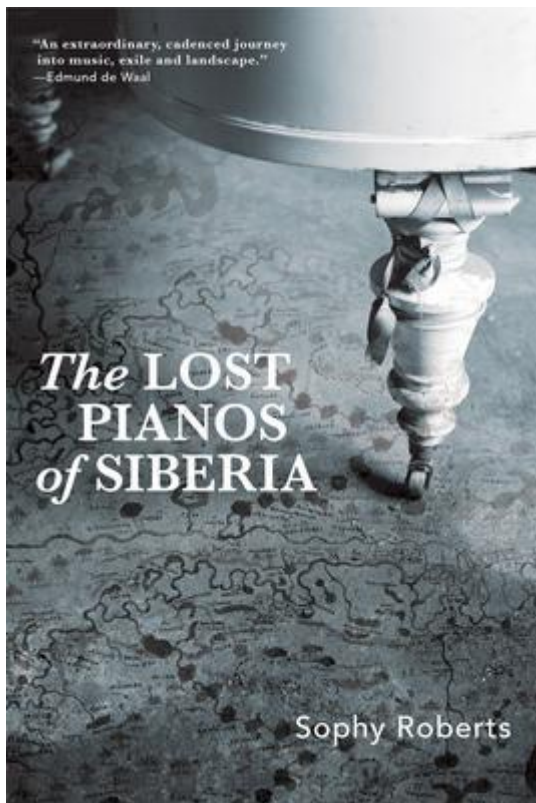
- Hvordan, hvornår og hvorfor er disse klaverer overhovedet kommet til Sibirien?
- I 1730'erne transporterede Vitus Berings kone Anna med slæde, båd og hest et klavichord fra St. Petersburg til Okhotsk, hvor ægtemanden var i Peter den Stores tjeneste.
- Katarina den Stores rolle (kejserinde 1762 – 1796)
- Decembristernes forvisning til Irkutsk 1825 og Maria Volkonskaja
- Franz Liszts rockkoncertlignende arrangement i St. Petersburg i 1842
- Polakkerne i Tomsk omkring 1888 (Tomsk statslige universitets grundlæggelse)
- Revolutionen i 1917
- Den store Fædrelandskrig og redningsaktioner af værdigenstande under belejringen af Leningrad og i Moskva, herunder klaverer.
- Typer af instrumenter, deres tilstand, produktion af klaverer: hvem, hvor, hvornår, hvorfor?
- Senere begivenheder – frem til 2018

Bogens første hovedafsnit hedder ”Pianomania” (1762 – 1917) hvor forfatteren i 7 kapitler beviser klaverernes eksistens, historie og betydning

Bogens andet hovedafsnit hedder ”Broken Chords”, (1917 – 1991) hvor forfatteren i yderligere 7 kapitler beskæftiger sig med klaverer, hvis eksistens er kendt og dokumenteret, men hvor flere er spørøst forsvundet, ødelagt eller uden proveniens.

Bogens tredje hovedafsnit hedder ”Goodness Knows Where” (1992 – 2018). Overskriften refererer til, at undersøgelserne finder sted langt fra noget vi kender til.

Epilogen er fortællingen om, at missionen er fuldført.



.Af pladsmæssige grunde har jeg begrænset mig til et eksempel fra hvert hovedafsnit:

### **Eksempel 1: Fra Pianomania: Decembristopstanden.**

Decembristopstanden den 14. december 1825 beskrives af forfatteren som liberale idealisters forsøg på at ændre tsardømmet i retning af et konstitutionelt monarki. Oprøret bliver hurtigt slået ned. Fem personer bliver hængt. Adskillige andre, heriblandt generalmajor, prins Sergej Volkonskij, bliver deporteret til Irkutsk i Sibirien for at afsone sin straf. Hans kone, prinsesse Maria Volkonskaja, følger ham i eksilet og medbringer i sin slæde et klavichord, en afskedsgave fra hendes svigerinde. Først bor hun for sig selv, men hun får snart mulighed for at besøge sin mand og senere flytte ind i hans celle, sammen med klavichordet. Efter udstået straf får de lov til at købe en grund i den sumpede tajga, senere i 1844 et stort toetages herskabshus i selve Irkutsk, hvor forfatteren finder flere klaverer med proveniens. Ægteparret kommer til at spille en stor rolle for det omgivende samfund. Især Maria, ”Sibiriens prinsesse”,

bliver kendt og afholdt i vide kredse for sit arbejde med at skabe musikundervisning for børn, samle penge sammen til en koncertsal i byen, hjælpe forældreløse børn og ikke mindst afholde musikalske soiréer.

Maria og andre kvinder, som fulgte deres ægtemænd til Sibirien, vakte stor opmærksomhed i St. Petersborg; de blev nærmest helgenkårede både der og i udlandet. Og det er da også en solskinshistorie, at en kvinde som Maria Volkonskaja kunne komme til at spille så udfarende og positiv en rolle i en sammenhæng, der var ment som den værste straf. Måske betød Sibirien for hende også frihed fra de high-society normer hun var vokset op med, frihed fra tsaren og den russisk ortodokse kirke.

I 1856, 30 år efter Marias ankomst til Irkutsk, udsteder Alexander II en amnesti til de overlevende rebeller, som ønsker at vende tilbage. Forfatteren oplyser, at Maria under sit sidste besøg ved Bajkalsøen ser dyrene komme ned til søen for at drikke, og hun siger, at hun betragter Sibirien som et Edens Have, snarere end et 30-årigt fængsel. Måske har Maria foruden sin passion for musik og klaverer også bidraget til, at russerne får et nyt syn på Sibirien.

### **Eksempel 2: Fra Broken Chords: The Last Tsar’s Piano”**

Ruslands sidste tsar var Nikolaj II (1868 – 1917), tsar 1894 – 1917. Vi kender ham nok især, fordi kejserinde Maria Feodorovna, (prinsesse Dagmar) og tsar Alexander III, var hans forældre. Pga. en række uheldige dispositioner (Rasputins indflydelse, den blodige søndag i 1905, nederlaget i den russisk-japanske krig osv.) blev han presset til at frasige sig tronen den 2. marts 2017. Den 1. august 1917 blev tsaren, hans hustru, 4 døtre, den blødersyge søn og et følge på 45 personer sat på et luksustog til Tobolsk. Derefter holder privilegierne op, og det hedder fremover smalkost – på alle

måder. Familiens sidste "hjem" er Ipatiev-huset i Jekaterinburg, 4 værelser til familien; resten af huset disponeres af fangevogterne. Vinduerne er overmalede, så familien ikke kan se ud. Tsarens klaver er den eneste fornøjelse, men det bliver snart flyttet op til vagtmandskabet. Familien bevilges kun en times "luftning" hver dag. Ingen nyheder fra omverdenen slipper igennem.

Forfatteren beskriver detaljeret de rædselsfulde begivenheder i forbindelse med henrettelserne, som foregår i et kælderlokale. De tager ekstraordinært lang tid, eftersom der i døtrenes korsetter er indsyet juveler, som fungerer som skudsikre veste, hvorfor kuglerne rikochetterer. Også det efterfølgende kaos i forbindelse med placeringen af ligene og ødelæggelse af beviser er indgående skildret.

Forfatteren besøger Jekaterinburg (tidspunktet oplyses ikke). Hun forsøger gennem samtaler med klaverstemmere, antikhandlere, museumsdirektører og andre forståsigspåere at spore tsarens sidste klaver. Det lykkes ikke. Hun konkluderer:

*"I had come looking for a specific instrument, but was also interested in the symbolic connections of my quest. Now as I stood beside the cross, I was struck by an overwhelming sense of sadness. Even if I had found the Tsar's last instrument, how could such a piano ever sing again? There was too much tragedy in it. I knew I was chasing the impossible, looking for an object with clear, undisputed provenance in a country where Ipatiev crockery is fought over, bought and sold, where in spite of an abundance of facts, not even the location or identity of the Romanov remains a universally accepted truth."*

### **Eksempel 3: Fra "Goodness Knows Where": Provenance Regained. Khabarovsk**

Det sidste afsnit rummer kun tre kapitler, og de foregår ved Sibiriens yderste kant, Kamtjatka, Kurilerne og lidt nærmere vore breddegrader, men stadigvæk meget langt væk, Khabarovsk. Intet skal forlades uforsøgt. Det sidste sted lykkes det nemlig Sophy Roberts at finde et 1800-tals Stürzwage, bygget af en finsk klaverbygger. Efter et omfattende detektivarbejde kan hun bevise klaverets proveniens.

### **Eksempel 4: Epilogen.**

I august 2017 havde Sophy Roberts fået endnu et års visum til fortsatte eftersøgninger af de sibirske klaverer. I november 2018 afslår myndighederne hendes ansøgning om endnu et år. Hun har været indkaldt til afhøring hos en tjenestemand i den russiske sikkerhedstjeneste, som gennemgår hendes ansøgningshandling. Han mistænker hende tydeligvis for at arbejde for den britiske efterretningstjeneste. Hun har også en gang overtrådt en landegrænse – uden tilladelse.

Derfor ved Sophy Roberts, at det planlagte møde i Orkhon-dalen i Mongoliet nu er sidste gang hun ser alle samarbejdspartnere og hører Odgerel spille på det Grotrian-Steinweg instrument, som Kostya, en fremragende klaverstemmer i Novosibirsk, har hjulpet hende med at finjustere og sende til Mongoliet – mod et avanceret kursus i pianostemning ved Steinway Akademiet i Hamburg.

Det bliver nogle bevægede dage. Odgerel er mere end tilfreds med det smukke klaver, som har en vidunderlig, syngende, dyb og følsom stemme, det eneste instrument af den slags i Mongoliet, fuldt ud hendes kunst værdigt. Om vinteren vil det blive sikkert opbevaret i hendes lejlighed i Ulaanbaatar i fugtighedskontrollerede omgivelser.

Det er tårefyldte dage og rørende farveller. Fiskeskiberen Valentin, som har et klaver med ombord på sit skib, synger Vera Lynn - klassikeren fra 1939 "We'll Meet Again". Giercke foreslår et gensynsmøde næste år på en hellig plads langt ude på steppen, i nærheden af et buddhistisk tempel og med verdens bedste akustik.

Sophy Roberts, som ikke ved, om hun overhovedet kan få et nyt visum til Sibirien, reflekterer over sit forhold til landet. Det hele begyndte med nysgerrighed og eventyrlyst, men hun opdager, at hendes forhold til Sibirien er blevet udvidet. Sibirien er blevet en del af hende selv, som hun aldrig vil glemme, selv om hun aldrig kan komme tilbage.

Forfatteren konkluderer:

*"What this country endured is hard to fathom, and that was in the bloody twentieth century alone. Siberia may be on the periphery of our consciousness. It may hold some of the bleakest stories of human cruelty. There may be numerous difficulties to uncovering truth and testimonies, and to accepting the extent of Russia's calamitous past. But in spite of everything, Siberia is fundamentally life-giving all the same – a wellspring of culture, humanity and moral courage in the last place on earth I expected to find it, revealed to me by people who not only opened their pianos but also their homes and hearts to a stranger. This book remembers their kindnesses, but above all, the music and memories they shared".*

Det er mit håb, at denne anmeldelse med udvalgte eksempler på særlige tendenser i bogen, kan resultere i, at mange læser bogen. Den er bemærkelsesværdig af mange grunde:

- Forfatteren fokuserer tit på fortidens grusomheder både under tsardømmet og bolsjevismen, men når alt kommer til alt, bortser hun fra uhyrlighederne og insisterer på, at Sibirien er et civilisationens og frihedens land. Sibirien har aldrig haft livegenskab; de sibirske indbyggere er derfor, mener forfatteren, venlige og tillidsfulde mod fremmede, noget hun værdsætter. Det er en opfattelse, som også Maria Volkonskaja delte. Når decembristerne efter 30 års fangenskab får amnesti, kalder hun Sibirien et Edens have, et paradys på jord.
- At netop Nikolaj II's klaver går tabt efter henrettelserne, kan ses som et symbol på absolutismens fallit i modsætning til de mange klaverer, som dukker op i sibirske hjem - et symbol på kærlige relationer og almindelige menneskers dagligdags kultur.
- Selv om de mange kvinder, som er i spil i bogen, slet ikke alle er af russisk eller sibirisk afstamning, så er det alligevel bemærkelsesværdigt – og glædeligt - at så mange af dem præsenteres som handlekraftige, frygtløse og kærlige mennesker. Foruden forfatteren selv har vi Anna Bering, som på sin slæde transporterer et stort musikinstrument fra St. Petersburg til Othotsk, en "lille" tur på ca. 8.000 km. Hver vej! Det samme gør Volkonskaja, dog "kun" til Irkutsk. Hvem kan og vil klare det i vor tid, mand som kvinde?
- Og går vi til musikkens verden, så ved vi, at musiklivet i resten af verden stort set domineres af mænd, både hvad angår klassisk og populær musik: I Sibirien bliver vi præsenteret for en flygtningepige fra Bajkalområdet, arvtager af en gammel burjattisk musiktradition, nu bosat i Mongoliet, og som derfra er ved at få en plads i musikhistorien på internationalt plan. Er det ikke stort?
- Hvad er Sophy Roberts' ærinde med bogen?

## Sibirien, musikkens og pianoernes land – en saga blot?

Efter beslutningen i 2015 om at finde et af de forsvundne sibirske klaverer til klavervirtuosen Odgerel Sampilnorov i Orkon-dalen i Mongoliet ventede en travl tid for bogens forfatter, Sophy Rogers.

Hun gennemkrydser Sibirien fra Koloma i nord til kulturhøjborgen Kiakhta ved den mongolske grænse, fra Uralbjergene i vest til Okhotske Hav, Sakhalin og Kurilerne i øst. Hun undersøger musiklivets og klaverets sociale rolle f.eks. i decemberisternes Irkutsk, universitetsbyen Tomsk med en stor diaspora af intellektuelle polakker og Novosibirsk, hvortil man evakuerede Leningrads filharmoni under belejringen af Leningrad. I sidstnævnte by finder hun også et klaver til Odgerel.

Hun bedriver historiske studier mht. klaverernes oprindelse, produktion og bevægelse mod øst. Hun lægger vægt på at finde begivenheder og personer, som fremmede denne udvikling alt fra Katharina den Store, til Franz Liszt, eventyrere og forviste.

Det er ingen tvivl om, at Sophy Roberts elskede jagten på de forsvundne klaverer, spændingen og de uforudsigelige oplevelser. Hun udvikler nærmest et afhængighedsforhold til Sibirien, som fordybes under opholdet, og til det sibirske folk, som hun betegner som frihedselskende og socialt begavede. Hun sætter pris på alle de hjælpere hun får i forsøgene på at finde oplysninger: klaverstemmere, præster, folk som repræsenterer de oprindelige folkeslag, musiklærere, operasangere, gammeltroende.

Bogen har fået en overvældende modtagelse af anmeldere, den er blevet udnævnt til Årets Bog i England, og er ved at blive oversat til en lang række andre sprog.

Sæt nu læserne tager bogens begejstring for Sibirien og det sibirske folk bogstaveligt, og Sibirien bliver den næste store turistattraktion med masseturisme – et nyt Venedig. Kan klaverkulturen og de sibirske frihedselskere overleve dette? Eller vil musikkens og pianokulturens tid så være forbi?

### Hvad mener du? Læs bogen og tag stilling?



*Copyrights: (photo, cover, map) granted by Grove/Atlantic, Inc. and Sophy Roberts*

*All maps and photos used with permission*